

Opole, 6 czerwca 2024 r.

Dr hab. Marek Chyliński, prof. UO

Katedra Komunikacji Społecznej i Dziennikarstwa

Wydział Nauk o Polityce i Komunikacji Społecznej

Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej pt. *Jakość informacji w mediach a ich medialność. Analiza wskaźników jakości informacji w odniesieniu do wartości informacyjnych (news values)*

Autor: Dawid Kaczmarczyk

Promotor: dr hab. Krzysztof Gurba, prof. UKEN

Promotor pomocniczy: dr Jarosław Fall

Dyscyplina: nauki o komunikacji społecznej i mediach

Podstawa sporządzenia recenzji rozprawy doktorskiej: Uchwała Rady Dyscypliny Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie z 22.04.2024 r. w sprawie powołania składu komisji doktorskiej w przewodzie doktorskim magistra Dawida Kaczmarczyka.

Uwagi wstępne

Tym, co odróżnia produkty medialne od produktów przemysłowych są standardy jakości. W przypadku tych drugich kryteria w dużej mierze są jasne i niekwestionowane. W przypadku oferty dziennikarskiej normy opierają się na niezrozumiałych kryteriach, indywidualnych sądach i wartościach, które nie wszyscy akceptują. Wybierając media odbiorcy przede wszystkim równoważą potrzebę nowości (treści) i znajomości (środka przekazu), rzadko kierują się kryteriami jakości. Pomimo problemów z operacjonalizacją „produktów dziennikarskich”, zwłaszcza procedur szacowania ich wartości, sytuacja, w jakiej znalazły się polskie media, wymusza podjęcie rzeczowej dyskusji na temat jakości.

Praca doktorska Dawida Kaczmarczyka, zatytułowana *Jakość informacji w mediach a ich medialność. Analiza wskaźników jakości informacji w odniesieniu do wartości informacyjnych (news values)* odpowiada na tę potrzebę. Wpisuje się również w istotny nurt badań na temat wskaźników i kryteriów doskonałości oferty medialnej, która zaczyna interesować coraz szersze grono badaczy nauk o komunikacji społecznej i mediów. Również z tego powodu podjęty temat uważam za aktualny i ważny, a z uwagi na charakter i zakres badań empirycznych, mogący stanowić liczący się głos w debacie dotyczącej kondycji mediów.

W świetle tych wstępnych uwag obiecujące są perspektywy przyjęte w recenzowanej pracy: jakości i medialności informacji. W ramach pierwszej z nich jakość wytworów dziennikarskich, jak każdego innych dóbr, może podlegać mierzalności wedle przyjętych kryteriów. Medialność nie jest jednak w przyjętym wzorze myślenia jednym z nich, lecz odrębną perspektywą. Takie ujęcie otworzyło przed Autorem możliwość przeprowadzenia analizy nie tylko o znaczeniu teoretyczno-poznawczym, ale aplikacyjnym.

Jakość mediów i dziennikarstwa jest bowiem istotna dla wielu grup interesariuszy - właścicieli mediów, dziennikarzy, redaktorów, reklamodawców, instytucji kształtujących politykę medialną i regulujących rynek mediów, wreszcie dla odbiorców, którzy chcą mieć dostęp do wiarygodnych, rzetelnych i zróżnicowanych treści. Dobrej jakości media mogą pomóc w podejmowaniu świadomych decyzji, zwiększyć zrozumienie ważnych kwestii społecznych, politycznych i gospodarczych oraz pomóc w rozwijaniu krytycznego myślenia. Poziom przekazów ma również kluczowe znaczenie dla funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego, aktywnego politycznie i zaangażowanego w debatę publiczną. W tym sensie jakość przekazów wpływa na społeczeństwo i funkcjonowanie demokracji.

O ile w krajach o wysokiej kulturze jakości, takich jak Stany Zjednoczone, Niemcy, czy Szwajcaria panuje zgoda, że świat mediów i dziennikarstwa potrzebuje jakości, jak każda inna branża, w Polsce prowadzenie rzeczowej dyskusji na temat jest utrudnione brakiem podstaw teoretycznych i podstawowych modeli wdrożeniowych, pozwalających na ocenę efektów pracy dziennikarskiej w kategoriach jakości.

Cel recenzowanej pracy zarysowany przez Autora we Wstępie jest ambitny: zbudowanie współczesnego obrazu jakości informacji w mediach oraz wzajemnych relacji między wyznacznikami jakości i medialności informacji. Jego realizację miały zagwarantować studia teoretyczne oraz badania empiryczne oparte o indywidualne modele badawcze i

uwzględniające szerokie spektrum opinii środowiska dziennikarskiego, medialnego i medioznawczego.

Odpowiadający wskazanemu celowi **problem analizy** został wyrażony w dwóch **pytaniach badawczych** dotyczących statusu i rozumienia jakości informacji oraz wzajemnych relacji między jakością informacji medialnej a medialnością wyrażaną w kategoriach wartości informacji (*news values*).

W świetle powyższych argumentów należy uznać, że zarysowane problemy badawcze i cele podjętej analizy, zarówno w perspektywie komunikologicznej, jak i medioznawczej, w pełni odpowiadają paradygmatom dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach.

Struktura, spójność i układ pracy

Praca składa się z sześciu rozdziałów, które dzielą ją symetrycznie na część teoretyczną i empiryczną. W rozdziale pierwszym przedstawiono analizę wiadomości (newsów), słusznie traktowanych jako podstawowy „surowiec medialny”. Rozdział drugi omawia pojęcie medialności informacji z perspektywy klasycznych teorii wartościujących zawartość mediów, a rozdział trzeci skupia się na jakości informacji, wprowadzając szersze tło w postaci analizy praktyk profesjonalnych dziennikarstwa m.in. obiektywizmu. Czwarty rozdział opisuje proces poznawczy, czynności i akty identyfikujące przedmiot i cel badania w tym: problemy, pytania i hipotezy badawcze oraz metody i narzędzia badawcze. Uzasadniono również dobór próby badawczej. Część piąta stanowi prezentacją wyników badań, na podstawie których możliwe było przedstawienie wniosków dotyczących postawionych pytań i hipotez badawczych. Kontynuacją i podsumowaniem rozdziału piątego jest rozdział szósty, w którym przede wszystkim przedstawiona została interpretacja uzyskanych w toku procesu badawczego wyników oraz weryfikacja postawionych hipotez badawczych.

Rozważając układ problemowy i logiczny pracy należy podkreślić, że zaproponowana struktura umożliwia a nawet ułatwia zrozumienie problemu i toku rozumowania Autora rozprawy. Rozdziały i podrozdziały są ze sobą logicznie powiązane, a partie tranzytywne są właściwie wkomponowane w logikę i czytelność wywodu. Autor stosując formuły metatekstowe płynnie przechodzi do kolejnych wątków, należycie ujmując je w akapitach i zwartych częściach wypowiedzi.

Struktura recenzowanej rozprawy jest co do zasady prawidłowa. Nie wymaga uzasadnienia wyraźne oddzielenia części poświęconej metodom badań i narzędziom od materiału analitycznego, który powstał w wyniku ich zastosowania, natomiast pewne wątpliwości może budzić dodatkowe oddzielnie części zawierającej wnioski z zaprezentowanych badań oraz interpretację wyników (r. 6). Być może układ pracy uprościłoby umieszczenie interpretacji wyników i weryfikacji hipotez w rozdziale 5 (5.3), a wniosków końcowych w Zakończeniu? Próbując zrozumieć i zaakceptować motywacje Autora do rozbudowania części empirycznej aż do trzech rozdziałów, wzięto pod uwagę fakt, że w tej części zastosowano szereg własnych, innowacyjnych technik i narzędzi badawczych, które wymagały dokładnego omówienia (rozdział czwarty), przedstawienia szczegółowych wyników (część piąta) i wreszcie ich konfrontacji z przyjętymi założeniami (rozdział szósty).

Spójność i logiczną strukturę wyводу w niewielkim stopniu zaburzają takie rozstrzygnięcia, jak umieszczenie podrozdziału 1.4.4 (Sztuczna inteligencja w dziennikarstwie s. 61-64), w części dotyczącej teorii newsa (r.1). Być może byłoby to zrozumiałe, gdyby rozważania w niej zawarte odnosiły się bezpośrednio do możliwości AI w zakresie kreowania informacji i podnoszenia jakości oferty medialnej, jednak zawarte w tym miejscu uwagi, ogólnie nawiązują do zagrożeń dziennikarstwa ze strony algorytmów, a na ich wsparcie cytowana jest praca wydana sześć lat przed udostępnieniem otwartego oprogramowania AI (!). Nawiasem mówiąc, przytaczany w tym miejscu Jan Kreft, po 2016 r. opublikował wyniki własnych badań, które nawiązują do możliwości wsparcia właśnie jakości dziennikarstwa przez sztuczną inteligencję.

Ocena metodologii

Na wstępie oceny metodologicznej recenzowanej pracy należy podkreślić, że w zakresie procedur i wykonywania czynności badawczych prezentowana badania zostały przygotowane w sposób uporządkowany i planowy, zgodny z pozytywistycznym i funkcjonalnym wzorem działania, przewidującymi stosowanie jednolitych zasad i środków postępowania, a w konsekwencji formułowaniu problemów, projektowania badań, zbierania danych, analizy i interpretacji oraz praktycznego wykorzystania ustaleń.

Zaproponowana w pracy „technologia badawcza” spełnia wszelkie kryteria stawiane przed projektem naukowym. Rozpoczyna się od sformułowania problemu, a następnie jego konceptualizacji, operacjonalizacji, przygotowania i omówienia narzędzi badawczych, realizacji badań, a kończy na analizie wyników i wyciągnięciu wniosków.

Autor przedmiotowej pracy uznał, że odpowiedziami na dwa podstawowe pytania badawcze (oznaczone numerami 3 i 4 (?) s. 219) będą hipotezy, z których pierwsza przyjmuje, że „możliwe jest określenie współczesnego obrazu, statusu i rozumienia jakości informacji medialnej”, a druga, że „istnieją wzajemne relacje między jakością informacji w mediach a medialnością informacji”. Następnie hipotezy konsekwentnie przyporządkowano do każdego pytania badawczego. Oprócz hipotez głównych określono aż dziewięć hipotez szczegółowych dotyczących zestawu wyznaczników i cech informacji medialnej, obiektywizmu dziennikarskiego, który jest współcześnie kwestionowany jako element jakości informacji, znaczenia nowych technologii medialnych dla poziomu jakości w mediach, możliwości określenia wyzwań dla dziennikarzy w odniesieniu do jakości i informacji medialnej, zidentyfikowania konkretnych działań mających na celu podnoszenie jakości informacji, wyodrębnienia makroczynnika jakości informacji medialnych i jej medialności, korelacji między wyznacznikami jakości informacji medialnej a wyznacznikami medialności oraz postulatu wyjaśniania medialności przez jej jakość lub tylko niektóre makroczynniki na tę jakość się składające.

Należy zauważyć, że hipotezy wyrażają określone postulaty, które są oparte na doświadczeniu i wymagają weryfikacji poprzez badanie (K. Ajdukiewicz). Nie powinny być traktowane jako coś pewnego dlatego, że mają one charakter probabilistycznego przypuszczenia.

Sformułowane w pracy przypuszczenia badawcze są racjami, które nie tylko należy uznać za prawdopodobne i wymagające dalszych badań, co za w przeważającej mierze udowodnione w toku wcześniejszych ustaleń naukowych (hipotezy szczegółowe 1-9). Badania te są zresztą w zdecydowanej większości przytaczane w recenzowanej pracy. W tej sytuacji mam pewną wątpliwość, czy dla autora istotnie hipotezy są „niepewnymi twierdzeniami”, które wymagają potwierdzenia, czy potwierdzonymi przypuszczeniami, które są po raz kolejny weryfikowane w toku podjętej procedury badawczej?

Nie rozstrzygając tego dylematu w tym miejscu ponownie pragnę wskazać, że zarówno wartość informacji jak i jej jakość stanowi interesujący przedmiot poznania z perspektywy nie tylko nauk o mediach, ale również socjologii i ekonomii (mediów) i te wątpliwości w niczym nie umniejszają wysokiej oceny metodologicznych podstaw rozprawy.

Podstawą warsztatową początkowych trzech rozdziałów pracy jest analiza treści i dyskursu naukowego, wyników badań naukowych i dokumentów o istotnym dla przedmiotu badań znaczeniu. Autor stosuje metodę analityczną, eksplanacyjną i deskryptywną, starając się

porządkować wiedzę źródłową, syntetyzować najważniejsze wątki, ustalać logiczny i faktograficzny obraz problematyki wartości i jakości informacji.

Na koniec uwag metodologicznych dodać należy, że stosowane w wywodzie narzędzia sprawdzania, wyjaśniania i dowodzenia, a także confirmacji własnych spostrzeżeń w formie wnioskowania, dowodzą zaawansowanego opanowania warsztatu metodologii nauk społecznych.

Ocena analizy i interpretacji danych.

Badanie jakościowe polegało na wywiadzie eksperckim. W jego opisie (4.3.1) słusznie zauważono, że wywiad może być potraktowany również jako metoda ilościowa, choć w przypadku analizowanej pracy, koncentrującej się nie tyle na danych liczbowych, co na faktach i opiniach wyrażanych przez respondentów, mamy do czynienia ze schematem jakościowym. Kontynuacją i poniekąd weryfikacją uzyskanych w badaniach jakościowych wyników, są badania ilościowe polegające na ankietowym zbadaniu relacji pomiędzy jakością i medialnością, co stanowi najistotniejsze wyzwanie, które postawił sobie Autor recenzowanej pracy. Bardzo dobrze został przygotowany kwestionariusz badawczy, którego celem było zebranie danych wśród osób, których dotyczą zjawiska medialności i jakości informacji, a więc dziennikarzy, redaktorów, edytorów, a także, komunikologów, medioznawców, specjalistów public relations. W badaniu wzięli udział reprezentanci wszystkich powyższych kategorii – w sumie 315 osób, co stanowi reprezentatywną grupę, zważywszy na liczbę zawodowych dziennikarzy oraz badaczy mediów i przedstawicieli takich typów komunikowania jak PR i media relations. Uzyskane w ten sposób wyniki pozwoliły w dalszych częściach pracy na wnioskowanie i opracowanie statystyki końcowej prezentującej m.in. zmienne jakości.

W moim przekonaniu, zebrany w toku badań jakościowych oraz ilościowych szeroki materiał analityczny, pozwala wyczerpująco odpowiedzieć na pytania badawcze oraz sformułować konkluzje. Szczególnie wartościowe dane zawierają statystyki opisowe dotyczące jakości i medialności informacji, oceny jakości dziennikarstwa oraz korelacji wskaźników jakości informacji z medialnością zawarte w tabelach (tabele 17,18,19 i kolejne).

Wartość merytoryczna i naukowa rozprawy

Badania jakości informacji i jej medialności, kategorii których znaczenie dla funkcjonowania systemu mediów i dziennikarstwa jest kluczowe, stanowią ważny nurt we współczesnym

medioznawstwie. W toku wywodu Autor wyraźnie podkreśla ich immanentny związek, co znajduje wyraz w przyjętych założeniach, ramach badawczych oraz wynikach wnioskowania i uogólniania. Niewątpliwie relacyjność tych kategorii wynika z samej natury mediów i dziennikarskich procesów pracy, począwszy od researchu i pracy ze źródłami, przez przygotowywanie i na końcu rozpowszechnianie informacji. Jednak nie znając wyników badań zawartych w recenzowanej pracy można było dyskutować, czy jakość i medialność stanowią oczywiste *iunctim*, zwłaszcza w obliczu wielowymiarowej transformacji krajobrazu mediów. Przeprowadzone badania udowodniły, że również w dzisiejszych mediach dochodzi do przenikania się wyznaczników jakości i medialności informacji, a takie kryteria jak nowość, aktualność, znaczenie dla odbiorcy, traktowane są jako zarówno istotne cechy jakości jak i medialności. To ustalenie, a raczej potwierdzenie aktualności teorii *news values* w realiach polskich trzeciej dekady XXI wieku, w moim przekonaniu, stanowi najważniejszą wartość pracy i jej wkład do nauk o mediach i komunikacji.

Źródła i praca ze źródłami

Baza literaturowa wykorzystana w pracy została właściwie związana z badanym problemem. Jest różnorodna i aktualna, zarówno jeżeli chodzi o źródła polskojęzyczne i jak i obcojęzyczne. Zawiera najnowsze badania i publikacje, choć pomija istotny dorobek badawczy zaprezentowany na Ogólnopolskiej Konferencji na temat jakości mediów, jaka odbyła się na UMCS w Lublinie w roku 2022 oraz w dwutomowym opracowaniu wydanym w 2023 r. (Współczesne Media: Dziennikarstwo jakościowe, t. 1 i 2, red. I. Hofman, D. Kępa-Figura, M. Pataj, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2023, ss. 228 i 194).

Autor swobodnie i wyczerpująco dokonuje przeglądu piśmiennictwa, stara się wartościować źródła, które cytuje zgodnie z przyjętymi standardami. W części badawczej zasługuje na uwagę nowatorskie i niespotykane w polskiej literaturze przedmiotu podejście: metodologiczne, oparte o zachodnie wzorce myślenia, publikowane w źródłach, do których udało się dotrzeć Autorowi. Umiejętność pracy ze źródłami dowodzi, że Autor solidnie i kompleksowo przygotował się do przeprowadzanego badania.

Strona formalna. Styl i język używany w pracy

Praca charakteryzuje się poprawnym językiem i stylem. Mimo to zdarzają się błędy i braki formalne, które jednak w niewielkim stopniu zakłócają odbiór treści. Dla zilustrowania tych uwag odnotować należy błędny zapis tytułu na stronie 1 (zakończony kropką), natomiast przypisy dolne w całej pracy, które jako zdania powinny kończyć się kropką, są ich

pozbawione. Ponadto przypis 19 zawiera błąd w zapisie nazwy czasopisma, w przypisie 20 brak wskazania strony, na stronach 44 i 46 zauważono błędny zapis nazwisk cytowanych autorów. Te przykładowe i nie wpływające istotnie na wartość pracy niedoskonałości i uchybienia, zapewne zostaną wyeliminowane w toku prac redakcyjnych nad publikacją, która w ocenie recenzenta, stanowiłaby zwieńczenie wyników badawczych ocenianego przedsięwzięcia.

Wniosek końcowy

W świetle przedstawionych powyżej uwag i ocen częściowych, stwierdzam, że rozprawa doktorska pana mgr Dawida Kaczmarczyka prezentuje należyłą ogólną wiedzę teoretyczną i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, wymaganą od osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie nauki o komunikacji i mediach. Praca jest zgodna z wytyczonymi we Wstępie i podkreślanymi w części metodologicznej założeniami badawczymi. Oryginalną, unikalną i najbardziej wartościową część przedłożenia stanowią wyniki badań empirycznych, które mogą pomóc w zdiagnozowaniu profesjonalnych praktyk dziennikarstwa w obszarze jakości.

Recenzowana rozprawa doktorska p. Dawida Kaczmarczyka spełnia zatem warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) i na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie pana Dawida Kaczmarczyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.